

УДК: 336.18; DOI: 10.31388/2519-884X-2018-38-185-191

Тулай О.І., д.е.н., професор
Тернопільський національний економічний університет

ФІНАНСОВИЙ СТАН СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЙОГО ЗМІЦНЕННЯ

Анотація. В статті наведені основні теоретичні підходи до визначення змісту і сутності категорії «фінансовий стан». Проведено аналіз фінансового стану сільськогосподарських підприємств України. Наведені основні підходи щодо зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств в контексті подальшого розвитку агропромислового комплексу.

Ключові слова: фінансовий стан, сільськогосподарські підприємства, рентабельність, ліквідність, напрями зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

JEL code classification: O13, O16

*Tulai O.I., Doctor Of Economics, Prof.
Ternopil national economic university*

THE FINANCIAL CONDITION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES AND THE MAIN DIRECTIONS OF ITS STRENGTHENING

Abstract. The urgency of the problem. The current state of development of the agro-industrial complex necessitates some control over the indicators of the financial condition of agricultural enterprises. The sector of agro-industrial production continues to experience the influence of traditional problems. However, agricultural enterprises are subject to additional pressure and uncertainty associated with the volatile macroeconomic situation and the gradual strengthening of Ukraine's economic integration with the global economic environment.

The purpose of the article. The main objective of the study was the need for an overview analysis of the current financial situation of agricultural enterprises. A separate goal was the need to review and systematize theoretical approaches to defining the content and objectives of analyzing the financial situation of agricultural enterprises. The ultimate goal is the generation of priority areas for strengthening the financial sector of agricultural enterprises.

Main results of the study. The results of the assessment of the financial state do not necessarily indicate the real problems faced by a particular entity. This situation is the result of objective factors of seasonality and the peculiarities of the fiscal burden of agrarian commodity producers. One of the most informative and qualitative aspects of assessing the financial situation is the analysis of the structure of liabilities of the subjects of the government. In particular, the dynamics of the composition and the structure of liabilities reflects the existing sources of financing, the potential for attracting additional financial resources, and also reflects the level of the cost of attracting such resources.

Conclusions. The financial condition of agricultural enterprises should be considered satisfactory on condition of moderate influence of the state through mechanisms of mediation and direct support. The financial condition of the rural-dairy enterprise is a dynamic system, indicative and informative data which serve as a source for making managerial decisions and strategic development both as subjects of the industry and industry. Improving financial performance will lead to an increase in the industry and will depend on the joint efforts of business owners and the state.

Key words: financial condition, agricultural enterprises, profitability, liquidity, directions of strengthening of financial condition of agricultural enterprises.

Актуальність проблеми. Сучасний стан розвитку агропромислового комплексу обумовлює необхідність чіткого контролю над показниками фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Галузь агропромислового виробництва продовжує відчувати вплив традиційних проблем. Однак сільськогосподарські підприємства відчувають дода-

тковий тиск та невизначеність, пов'язані з нестабільним макроекономічним становищем та поступовим підсиленням інтеграції економіки України зі світовим економічним середовищем.

Разом з тим, значну увагу аналізу фінансового стану підприємства і його оцінці приділяють тому, що, з одного боку, він оцінює

результати діяльності підприємства, свідчить про досягнення; з іншого - виявляє передумови розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях зарубіжних і вітчизняних економістів досліджено широке коло питань, пов'язаних з аналізом фінансового стану підприємства, його оцінкою і управлінням. Методичні основи кількісного вимірювання та оцінки фінансового стану підприємства і трактування його суті зафіксовано також і в нормативних актах відповідних міністерств (відомств) [9]. При тому оцінка фінансового стану суб'єктів господарювання будь-яких форм та напрямів діяльності тісно корелює з порядком складання та інформаційним наповненням фінансової звітності, що виступає основною інформаційною базою для проведення такої оцінки.

Теоретичні аспекти до змістовного наповнення та функціонального призначення фінансового стану, а також методичне забезпечення щодо його оцінки розвивали в своїй роботі Туболец І.І., Демчук Н.І., Волкова Т.А., Масловська М.Ц., Малік М.Й. та інші.

Разом з тим, проблема забезпечення задовільного рівня показників фінансового стану залишається актуальною та підсилюється в період реформації економіки країни. Поточний стан розвитку вимагає актуалізації теоретичних підходів, якісного інформаційного наповнення звітів щодо базових фінансових показників, а також дієвих та вчасних заходів щодо нейтралізації викликів, ризиків та загроз ефективній господарській діяльності сільськогосподарських підприємств.

Мета статті. Головною метою дослідження виступила необхідність оглядового аналізу поточного фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Окремою метою виступила необхідність огляду та систематизації теоретичних підходів щодо визначення змісту та завдань аналізу фінансового стану сільськогосподарських підприємств. Кінцевою метою виступає генерація пріоритетних напрямів зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Систематизація історичних етапів становлення та розвитку економічного аналізу як науки є необхідною умовою визначення її теоретичних засад та практичних аспектів використання в

контексті трансформації економіки. Дослідження концептуальних основ аналізу фінансового стану дозволило з'ясувати, що основним при його розгляді повинен бути системний підхід: вивчення взаємозв'язків системи аналізу і системи підприємства через діяльність апарату управління дозволило уточнити такі компоненти системи аналізу фінансового стану, як мета, засоби, результати, забезпечення і т.п. і на цій основі представити власну дефініцію аналізу фінансового стану [9].

В результаті, виокремимо наступні характеристики фінансового стану сільськогосподарських підприємств, властиві саме для суб'єктів агропромислового комплексу:

- фінансовий стан – динамічна система, що відображає не лише фінансові аспекти діяльності, а сукупність внутрішньогосподарських зв'язків та функціональні зв'язки між суб'єктом та його зовнішніми контрагентами;

- попри ретроспективний характер фінансовий стан та результати його оперативного аналізу та звітної оцінки виступають базою для проведення планування. Відповідно до цього твердження, результати фінансового аналізу мають прямий вплив на стратегічний вектор розвитку суб'єктів любого напрямку діяльності чи організаційно-правових форм;

- фінансовий стан одночасно поєднує якості об'єкта управління та інформаційної бази для прийняття рішень управлінського характеру;

- результати оцінки фінансового стану не обов'язково вказують на реальні проблеми, з якими стикається конкретний суб'єкт. Така ситуація є наслідком об'єктивних факторів сезонності та особливостей фіскального навантаження аграрних товаровиробників;

- показники оцінки фінансового стану чутливі до особливостей облікової політики суб'єктів господарювання. Зокрема, прямий вплив має амортизаційна політика, особливості обліку основних засобів та запасів, відображення безнадійної заборгованості тощо

- засоби експрес-діагностики фінансового стану надають достатньо інформації для загального уявлення щодо поточного стану та перспектив розвитку як окремого суб'єкта, так і цілої галузі економіки країни.

Загалом комплексна оцінка фінансової звітності підприємства передбачає визначення економічного потенціалу суб'єкта господарювання або, іншими словами, вона дає змогу забезпечити ідентифікацію його місця в економічному середовищі. Оцінка майнового та фінансово-економічного стану підприємства створює необхідну інформаційну базу для прийняття різноманітних управлінських та фінансових рішень щодо проблемних питань купівлі-продажу бізнесу, напрямів виробничого розвитку, залучення чи здійснення інвестицій тощо [9].

При практичному проведенні комплексного аналізу необхідно використовувати такий ефективний прийом організації аналізу фінансової звітності, як порівняльний аналіз. Він являє собою внутрішньогосподарський аналіз зведених показників фінансової звітності за окремими напрямками діяльності самого підприємства та його дочірніх підприємств або міжгосподарський аналіз показників даної фірми у порівнянні з відповідними показниками конкурентів, середньогалузевими чи середніми показниками. Залежно від поставленого завдання щодо організації комплексного фінансового аналізу конкретного об'єкта, необхідно, насамперед, визначитись з оптимальною базою для порівняння значень аналітичних індикаторів — значень фінансових показників. Для здійснення комплексного аналізу необхідно забезпечити формування групи показників, які б у своїй сукупності відповідали вимогам комплексної характеристики поточного стану підприємств та перспектив його подальшого розвитку. При цьому слід пам'ятати, що використання надлишкової кількості фінансових коефіцієнтів може спричинити втрату часу на аналітичне та математичне забезпечення дослідження функціонально взаємозалежних між собою показників. Це, в свою чергу, значно знизить оперативність комплексного аналізу, яка є критичною характеристикою його ефективності. Наповненість цільової сукупності тими чи іншими показниками залежатиме від завдань, які поставлені перед аналізом його замовниками у кожному конкретному випадку. Серед таких вимог, що висувуються до потенційних показників, можна виділити невелику сукупність критичних значень [9].

Показниками і чинниками гарного фінансового стану можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів. Показники і чинники незадовільного фінансового стану такі: неефективне розміщення засобів, недостатній обсяг власних оборотних коштів, наявність заборгованості платіжів, негативні тенденції у виробництві [9]. Розвиваючи думки автора, зауважимо на необхідності врахування при формуванні уявлення про фінансову систему суб'єкта осоловості фіскального навантаження та рівень складності доступу до фінансового забезпечення. Зокрема, сільськогосподарські підприємства у своїй більшості відчувають брак коштів через поступове припинення державної підтримки прямого та опосередкованого характеру. Крім того, тривале перебування на фіксованому сільськогосподарському податку в минулому, а в теперішній час – єдиному податку – призвело до некоректного відображення у фінансовій звітності ключових показників фінансового стану при його оцінці.

За період становлення Української держави в економічній аграрній системі відбулося багато змін, що пов'язані з реформуванням земельних і становленням ринкових відносин на селі. Результатом ринкових трансформацій в аграрному секторі стала ліквідація державної монополії на землю, запровадження приватної власності на землі сільськогосподарського призначення, реформування сільськогосподарських підприємств (радгоспів і колгоспів) із подальшим формуванням господарських структур ринкового спрямування. Таким чином, у країні були створені передумови для запровадження ринкового обігу та формування ринку земельних ділянок сільськогосподарського призначення. Однак проблеми, пов'язані з організацією і функціонуванням земельного ринку в Україні, до цього часу не врегульовані. Між тим затягування процесу паювання земель, обмеження підприємницької ініціативи селян у межах фермерських господарств, дезорганізація роботи аграрних підприємств і відсутність альтернативних колективним сільськогосподарським підприємствам видів господарюючих структур призвели до зниження

виробництва валової продукції сільського господарства [7].

У структурі валової продукції сільськогосподарських підприємств рослинництво становить 77,3%, а тваринництво – 22,7%, тоді як у господарствах населення ці показники знаходяться на рівні 65% і 35% відповідно. Варто зазначити, що за рівнем розвитку сільського господарства регіони України дуже неоднорідні. У 2017 р. найменший показник валової продукції сільського господарства спостерігається в Закарпатській області (332,5 млн. грн.), найбільший – у Вінницькій області (12 954,9 млн. грн.), що майже в 39 разів більше. Переважна більшість регіонів виробляє сільгосппродукцію в діапазоні від 4300 млн. грн. до 8600 млн. грн., але є такі, що не потрапляють у цей діапазон, наприклад Івано-Франківська область – 1 991,5 млн. грн., Чернівецька область – 1 052,5 млн. грн., Волинська область – 2 853 млн. грн. Проте варто визначити і лідерів у виробництві продукції сільського господарства, серед них: Черкаська область – 10 036,3 млн. грн., Київська область – 9 627,9 млн. грн., Дніпропетровська область – 9 355,1 млн. грн. Ре-

гіональні відмінності в розвитку аграрного сектору зумовлені як відмінностями природно-кліматичних умов, так і особливостями економічного характеру. Райони, що наближені до великих міст, мають порівняно з периферійними районами кращу фондоозброєність, забезпеченість трудовими ресурсами, кращу соціальну інфраструктуру, а отже, кращі продуктивність і прибутковість. Периферійні ж райони є непривабливими для інвесторів, що знижує ефективність аграрного сектору економіки регіону в цілому [2].

Одним з найбільш інформаційно ємних аспектів оцінки фінансового стану виступає аналіз структури пасивів суб'єктів господарювання. Зокрема, динаміка складу та структури пасивів відображає наявні джерела фінансування, потенціал до залучення додаткових фінансових ресурсів, а також відображує рівень вартості залучення таких ресурсів. Динаміка складу та структури пасивів підприємств сільського господарства (табл. 1) свідчить про поступове нарощування валюти балансу сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1

Динаміка складу та структури пасивів підприємств сільського господарства*

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Усього пасивів, тис. грн.	276651,8	313096,8	390607,0	685844,9	766906,7	911614,1
У % до 2012 р.	100	113,2	141,2	247,9	277,2	329,5
У тому числі власний капітал, тис. грн.	148147,8	156820,0	163931,7	275303,8	370158,0	436337,7
У % до 2012 р.	100	105,8	110,6	185,8	249,8	294,5
Частка в структурі пасивів	0,53	0,50	0,42	0,40	0,48	0,48
Залучений капітал, тис. грн.	124854,2	156212,6	226592,0	410486,2	396694,3	475226,7
У % до 2012 р.	100	125,1	181,5	328,8	317,7	380,6
Частка в структурі пасивів	0,45	0,50	0,58	0,60	0,52	0,52

Джерело: [1].

Разом з тим, нестабільне збільшення частки залученого капіталу свідчить про складність достатнього фінансування діяльності. Позикові ресурси призводять до додаткових відсоткових втрат та відчуження майна, що перебуває у заставі при умові виникнення проблемних заборгованостей перед кредиторами. У випадку із залученими фінансовими ресурсами, що представлені комерційним кредитом та поточною заборгованістю перед контрагентами. – таке джерело фінансування стає причиною штрафів, фінансових санкцій та, як наслідок, марнує ділову репуацію підприємства-боржника.

Основою діяльності підприємства є його ефективна фінансово-господарська діяльність та забезпеченість фінансовими ресурсами. Все це створює «добрий» фінансовий

стан підприємства, проте все це може мати тимчасовий характер, тому підприємство має потребу до систематичного проведення діагностики фінансового стану підприємства. Проведення діагностики фінансового стану підприємств АПК сприяє інформаційному забезпеченню всіх учасників виробничого процесу, а саме для розроблення планів і прогнозів фінансового оздоровлення підприємств, мінімізації ризиків за позиками та внесками, диверсифікації відсоткових ставок тощо.

Основні показники експрес діагностики фінансового стану сільськогосподарських підприємств (табл. 2) свідчать про неоднозначну ситуацію в галузі, що наразі залишається стратегічним орієнтиром економічного розвитку України.

Таблиця 2

Аналіз фінансової стійкості та платоспроможності підприємств сільського господарства*

Роки	Коефіцієнт автономії	Коефіцієнт фінансового ризику	Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Коефіцієнт загальної ліквідності
2012	0,53	0,84	0,31	1,90
2013	0,50	0,99	0,25	1,72
2014	0,42	1,38	0,25	1,63
2015	0,40	1,49	0,38	1,50
2106	0,48	1,07	0,42	1,63
2017	0,47	1,09	0,37	1,53

Джерело: [1]

Від’ємна динаміка коефіцієнту загальної ліквідності свідчить про посилення кризи ліквідності. Вона полягає у неможливості покриття поточних витрат сільськогосподарських підприємств, що має прямий вплив на повноту і якість проведення сільськогосподарських робіт згідно технологічної карти. Разом з тим, показник загальної ліквідності перевищує нормативне значення. Таким чином, сільськогосподарські підприємства відчувають гостру потребу в залученні додаткових ресурсів або джерел фінансування під час значних фінансових вкладань або капітальних інвестицій. При умові ефективного розміщення одержаної продукції фінансова

система сільськогосподарських товаровиробників насичується ліквідними активами. Доцільно розглянути перспективну ініціативу уряду щодо здешевлення кредитів, які залишаються одним з пріоритетних напрямів фінансування для сільськогосподарських товаровиробників, у найбільш гострий для них період: під час посівної кампанії. Це дозволить насичити оборотними коштами суб’єкти, не приводячи при тому до навантаження на фінансову систему сільськогосподарських товаровиробників.

За період 2012–2017 років підприємства сільського господарства значно знизили

вартість основних засобів, зросла доля їх зношеності. Так, в середнім ступень зношеності досягає 65–70 %, темпи старіння перевищують темпи оновлення, що негативно позначається на якості вітчизняної аграрної продукції. Деградація основних засобів відбувається при дуже низькій частці власних коштів, які направляються на їх відтворення. Це все стримує процеси інновації в галузях сільського господарства, що в свою чергу позначається на рівні конкурентоспроможності.

Зростання величини дебіторської заборгованості, збільшення термінів її погашення, залежність підприємств від зовнішніх позик, ризик втрати платоспроможності, вказує на те, що необхідно ефективно управляти фінансовими ресурсами за допомогою оперативного і комплексного аналізу всіх сторін виробничо-фінансової діяльності підприємств. Враховуючи рівень прибутковості агропромислового виробництва, сільгоспвиробникам потрібна державна підтримка у вирішенні техніко-технологічного оновлення, що, в свою чергу, сприятиме підвищенню якості виробничого потенціалу, формування захищеного від фінансових ризиків величини власного капіталу [1].

Напрями зміцнення фінансового стану сільськогосподарських підприємств поєднують зусилля власників бізнесу та держави, враховуючи соціальну спрямованість галузі та її особливе економічне значення. Зокрема, для покращення фінансових показників та формування фінансово-економічної стійкості до сучасних викликів перед агропромисловим комплексом країни необхідно [3]:

- знижувати собівартість продукції шляхом зменшення постійних витрат на управлінський персонал;

- покращити оптимізаційну структуру капіталу, де можливість використання залучених коштів для удосконалення матеріально-технічної бази є ефективною;

- удосконалити співвідношення основного та оборотного капіталу, для покращення ліквідності діяльності підприємства;

- скорочення затрат уречевленої праці для зменшення умовно змінних витрат;

- прискорення оборотності грошових потоків для запобігання виникненню ризику неплатоспроможності здійснення попереднього моніторингу фінансової стійкості покупця, розглянути можливості використання факторингу та векселів для прискорення обороту грошових коштів;

- врахування оптимального та ефективного співвідношення власного і позикового капіталу.

Висновки:

1. Фінансовий стан сільськогосподарських підприємств слід визнати задовільним при умові помірного впливу держави через механізми опосередкованої та прямої підтримки.

2. Фінансовий стан сільськогосподарського підприємства – динамічна система, показники та інформативні дані якої виступають джерелом для прийняття управлінських рішень та стратегічного розвитку як окремих суб'єктів, так і галузі.

3. Покращення показників фінансового стану призведе до зростання галузі та залежить від спільних зусиль власників бізнесу та держави.

Список літератури:

1. Волкова Н.А. Аналітична оцінка фінансового стану підприємств сільського господарства // Вісник ЖДТУ, 2018. № 4 (86). – с. 3-7.
2. Дугієнко Н.О. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України // Економіка та управління національним господарством. – вип. 25, 2018. – с. 99-107.
3. Масловська Л.Ц. Діагностика фінансового стану сільськогосподарських підприємств як основа антикризового управління // Економіка та держава. - №3, 2016. – с. 55-60
4. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minagro.kiev.ua>.
5. Регулювання аграрного сектору економіки України в умовах євроінтеграції : монографія / А.Д. Діброва та інші ; за ред. А.Д. Діброви, В.Є. Андрієвського. – Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України ; Ін-т розвитку аграр. ринків. – Київ : Інтердрук, 2014. – 572 с.
6. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України: аналіт. доп. / за заг. ред. Я.А. Жаліла. – Київ : НІСД, 2011. – 104 с.
7. Статистичний збірник України (2017) / Державна служба статистики України. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяк, М.Й. Малік та інші ; НААН, ННЦ «Ін-т аграр. Економіки; за ред. Ю.О. Лупенко, В.Я. Месель-Веселяка. – 2-ге вид, перероб. і доп. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2012. – 218 с.
9. Туболец, І.І., Демчук Н.І. Теоретичні аспекти комплексного аналізу фінансової звітності підприємства // Агросвіт. - №12, 2004. – с. 44-48.
10. Финансов-экономическая безопасность предприятий Украины: стратегия и механизмы обеспечения: монография / Т.Г. Валильцев, И.Волошин, А.Г. Бойкевич, В.В. Каркавчук ; под ред. Т.Г. Васильцева. – Львов : ИЗДАТЕЛЬСТВО, 2012. – 385 с.

Reference:

1. Volkova N.A. (2018) Analitichna otsinka finansovoho stanu pidpriemstv silskoho hospodarstva. *Visnyk ZhDTU*. № 4 (86), p. 3-7.
2. Duhiienko, N.O. (2018) Suchasni tendentsii rozvytku ahrarynoho sektoru Ukrainy. *Ekonomika ta upravlinnia natsionalnym hospodar-stvom*. vyp. 25, p. 99-107.
3. Maslovska L.Ts. (2016) Diahnostyka finansovoho stanu silskohospodarskykh pidpriemstv yak osnova antykrizovoho uprav-linnia. *Ekonomika ta derzhava*. - №3, p. 55-60
4. Ofitsiyni sait Ministerstva ahrarynoi polityky ta prodovolstva Ukrainy URL : <http://www.minagro.kiev.ua>.
5. Dibrova, A.D. (2014) Rehuliuвання ahrarynoho sektoru ekonomiky Ukrainy v umovakh yevrointehratsii : monohrafiia [za red. A.D. Dibrovy, V.le. Andriievskoho]. *Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy ; In-t rozvytku ahrary. rynkiv*. Kyiv : *Interdruk*, 572 p.
6. Zhalil, Ya.A. (2011) Rozvytok ahrarynoho vyrobnytstva yak peredumova zabezpechennia prodovolchoi bezpeky Ukrainy: analit. dop. *Kyiv : NISD*, 104 p.
7. Statystychnyi zbirnyk Ukrainy (2017) Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Yu.O. Lupenko, V.Ia. Mesel-Veseliak, M.I. Malik (2012) Stratehichni napriamy rozvytku silskoho hospodarstva Ukrainy na period do 2020 roku. Yu.O. Lupenko, V.Ia. Mesel-Veseliak, M.I. Malik ta inshi ; NAAN, NNTs «In-t ahrary. Ekonomiky; za red. Yu.O. Lupenko, V.Ia. Mesel-Veseliaka. 2-he vyd, pererob. i dop. K. : NNTs «ІАЕ», 218 p.
9. Tubolets, I.I., Demchuk N.I. (2004) Teoretychni aspekty kompleksnoho analizu finansovoi zvitnosti pidpriemstva. *Ahrosvit*. №12, p. 44-48.
10. Т.Н. Валильцев, И.Волошин, А.Н. Бойкевич, В.В. Каркавчук (2012) Финансов-экономическая безопасность предприятий Украины: стратегия и механизмы обеспечения: монография; под ред. Т.Н. Валильцева. – Львов : ИЗДАТЕЛЬСТВО, 385 p.